

REHO ANNA¹

A multikulturális oktatás és az etnikai tolerancia kialakulása Kárpátalja óvodai nevelési intézményeiben

Kárpátalja – többnemzetiségű régió, ahol együtt élnek ukránok, magyarok, románok, oroszok, romák, szlovákok, németek és más etnikai csoportok, ez teszi a területet egyedülállóvá és utánozhatatlanná. A nemzeti, multikulturális, hazafias és különböző nemzetiségek iránti tolerancia nevelése Kárpátalján évszázadok óta a figyelem központja volt. Mivel az etnikai identitás első jelei körülbelül négyéves korban jelennek meg, ezért pont ebben a korban kezdjük az etnikai és konfessziós toleranciára nevelni az óvodás korú gyermekeket. Az a célunk, hogy egy olyan egyéniséget neveljünk, mely, megtartva a saját szociokulturális identitását, arra törekszik, hogy megértse és tiszteljen más etnikai-kulturális közösségeket is, tanulja meg velük a békés együttélés módját. A publikáció feltárja a kárpátaljai óvodák tapasztalatát az óvodás gyermekek toleráns együttélése és multikulturális nevelése tekintetében.

1. A témaválasztás indoklása

Kárpátalja többnemzetiségű régió, ahol 12.900 km² területen élnek együtt ukránok, magyarok, románok, oroszok, romák, szlovákok, németek és más etnikai csoportok, melyek ezt a helyet utánozhatatlanná és különlegessé teszik. Kárpátalja lakosságának egyik jellemző vonása a multinacionalizmus. Ezt bizonyítja a 2001-es népszámlálás eredménye is, miszerint Kárpátalja területén több mint 100 féle nemzetiség él². Kárpátalját földrajzi fekvése teszi egyedivé. Az északi és észak-keleti belső határainál Lviv és Ivano-Frankivszk megyékkel szomszédos, a külső határainál pedig délről Romániával, délnyugatról Magyarországgal, nyugatról Szlovákiával és északnyugatról Lengyelországgal határos. Mindez kihatott arra, hogy Kárpátalján évszázadokon keresztül mindig is a figyelem középpontjában volt az a fajta nevelés, mely a nemzeti, multikulturális, hazafias és más nemzetiségek toleráns elfogadására irányul.

¹ Dr. Reho Anna, ukránul publikál Reho Hanna (Перо Ганна) néven. pedagógiai tudományok kandidátusa, docens, Kárpátaljai Pedagógus-továbbképző Intézet Pedagógia és Pszichológia Tanszék; anna.reho26@gmail.com

² Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року [online] <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpatia/> [2017. március 10.]

Az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, valamint a Polgári és Politikai Nemzetközi Egyezségokmány alátámasztja, hogy minden embernek joga van a szabadságra, a jogi támogatásra, függetlenül bőrszínétől, nemétől, vallásától, politikai vagy más meggyőződésétől, nemzeti, illetve társadalmi származástól³.

Az ember élete az őt körülvevő közegben mint egy ellentmondó és dinamikus folyamatban zajlik, amely minden embertől elvárja a társadalmi valóság, az egyéni lét, az együttélési normák és erkölcsi szabályok elsajátítását, lehetőségeik és kulturális szintjük szerint.

A multikulturális nevelés arra irányul, hogy a nevelő egy olyan egyént neveljen, aki – megtartva a saját szociokulturális identitását – arra törekedjen, hogy megértse és tisztelje a különböző etnikai és kulturális közösségeket, valamint elsajátítsa a velük való békés együttélés mód-szerét.

Mivel az etnikai identitás első jelei körülbelül négyéves korban jelennek meg, ezért ajánlatos ebben a korosztályban elkezdni az etnikai és konfessziós tolerancia, a szülőföldhöz való szeretet, a honfitársak cselekedeteire irányuló – büszkeségre és tiszteletre való – nevelést. Ezzel a céllal a Kárpátaljai Pedagógus-továbbképző Intézet tanári kollektívája, Pályko Tetjana, Reho Anna, Románcsák Olga, Aradzseóni Margaréta „*A jószomszédi kultúra*” program fejlesztője irányításával kidolgozta a „*Kárpátaljai koszorú*” programot, amely a középső és nagycsoportos óvodás gyermekekre irányul, akik a kárpátaljai óvodai nevelési intézmények neveltjei (vö. Палько, Реґо, Романчак, за ред.: Араджеоні, 2016).

A jelen publikáció célja feltárni a „*Kárpátaljai koszorú*” program approbációja alapján a multikulturális nevelés és az etnikai toleranciaképzés tapasztalatát Kárpátalja óvodáiban.

2. A multikulturális oktatás és az etnikai toleranciára való nevelés a kárpátaljai óvodákban

2.1 Az ismeretterjesztés, az érzelem és a viselkedés megnyilvánulása mint az etnikai és konfessziós csoportokhoz tartozó emberek iránti toleranciára való nevelés alapjai

A kárpátaljai óvodákat általában többnemzetiségű gyermekek látogatják: ukránok, magyarok, szlovákok, romák, oroszok stb. A napi gyakorlatok közben szisztematikusan különböző oktatói és nevelői jellegű tevékenységen vesznek részt: tervezett rajz, torna, kézimunka, környezet-

³ Конвенція про права дитини (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року) [online] http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021 [2017. március 10.]

ismereti, természetismereti, matematikai, anyanyelvi foglalkozásokon, egyéni munkafoglalkozásokon, játék- és munkatevékenységeken.

A gyermekek szervezett oktatási tevékenységei foglalkozások formájában, főleg délelőtt vannak beiktatva. De például a rajz- vagy a tornafoglalkozások némely esetekben a nap második felében is lefolyhatnak. Az oktatási eszközök más, egyéb napi tevékenységekbe is bevonhatók, mint például: a játék, egyéni foglalkozás, önálló munka, megfigyelés, kísérlet stb. A zeneórákon, az egyéni zenei foglalkozások során, valamint a zenét felhasználva a mindennapi élet különböző helyzeteiben, a gyermekeket a zenehallgatásra, éneklésre, táncra, szereplésre stb. oktatják.

A jóindulat a különböző nemzetiségű, etnikai és konfessziós csoportokhoz tartozó emberek felé három összetevő alapján alakul ki: az ismeretterjesztés, az érzelmek és a viselkedés megnyilvánulásai szerint. Ezért az óvónőknek kell olyan információs és fejlesztői teret biztosítaniuk, amely hozzájárul a környezettel való tapasztalatgyűjtés felhalmozódásához, a megszerzett ismeretek reflexiójához és integrálásához, valamint a gyermekek világnézetének kialakításához.

Az óvónők, hogy felhívják a gyerekek figyelmét Kárpátalja hagyományaira és modern kultúrájára, azzal ismertetik meg őket, hogy hogyan díszítették régen és most házaikat, edényeiket, ruházatukat, bútortárukat a Kárpátalján élő nemzeteket képviselő emberek. Elsősorban a különböző megyékben élő ukránok, magyarok, szlovákok, románok szokásaival és gyakorlataival ismerkednek. A gyerekek nagy érdeklődéssel hasonlítják össze nagymamáik és nagyapáik háztartási eszközeit a mai modern eszközökkel, technikával, bútortartással stb.

2.2 A népi tevékenységekkel való ismerkedés a kárpátaljai óvodákban

A népi tevékenység nemzeti jellemzői sokszínién mutatkoznak meg a kézműiparban: hímzésben, fazekasságban, fonásban, fafaragásban stb. Középső és nagycsoportos gyermekek rajz- és kézimunka foglalkozásaik során gyakran felhasználják a megfigyelt elemeket saját munkáikban is. Az óvónők felhívják a gyermekek figyelmét arra, hogy szüleik szakmája nem a nemzetiségüktől függ, hanem a lakóhelyük földrajzi elhelyezkedésétől. A hegyvidéki területeken ez főképp állattenyésztés, fafaragás, szövés, az alföldön pedig szőlészet, baromfitenyésztés stb.

A foglalkozások és ünneplések érdekes témája a Kárpátalján élő emberek gasztronómiai ízlése is. Kárpátalja konyhája arról híres, hogy magába foglalja minden nemzeti kisebbség saját, vagy valamely eltérő és egyedi ételét is. A magyaroktól bogrács, gulyás, lecsó, lacipecsenye, pörkölt, paprikás, rakott krumpli; a románoktól különböző kukoricakásából készült ételek; a

szlovákoktól bukták, sztrapacska, knédli; a németektől schnitzelek, sváb marhahús; a romáktól hurka, sült pacal stb. kerülhet az étlapra. Ugyanakkor sok olyan étel is van, amit nehéz az adott nemzetiséghez kötni, mert annyira közkedvelt lett a helyiek körében. Ilyen például a töltött káposzta, kremzli, palacsinta, kocsonya.

Ha tanítás közben mindig figyelembe vesszük ezeket a jellegzetességeket, akkor azt is megtapasztaljuk, hogy a gyermekek könnyen ráeszmélnek a nemzeti szokásokban, rituálékban, a gasztronómiában a meglévő különbségek mellett a sok közös vonásra is, amelyek megtalálhatók a Kárpátalján élő nemzetek képviselői között.

2.3 A beszéd-készség fejlesztése mint az etnikai identitás jellemzője

Az anyanyelv a tanítás végtelen forrása, amely hatással van a haza, a kulturális hagyományok szeretetére és tiszteletére való nevelésre is. Az anyanyelv segítségével a gyermek megismerkedik a környező világgal, azokkal az emberekkel, akik gondoskodnak róla. Ennek ellenére minden ukrán állampolgárnak, nemzetiségétől függetlenül, el kell sajátítania az államnyelvet, ismernie és tisztelnie kell az állam szokásait, hagyományait és kultúráját. A nyelv az etnikai identitás jellemzője, mégis az ember érvényesüléséhez, egy idegen nyelvi környezetben való kommunikációhoz fontos, hogy tudjon mással társalogni, tudja megbeszélni és megoldani a problémáit, és ehhez szükség van annak a nyelvnek a tudására, amelyen az őt körülvevő emberek beszélnek (Pero, 2013).

Az óvodáskorú gyermekek beszéd-készség-fejlesztése érdekében olyan környezeti feltételeket szükséges létrehozni, amelyekben olyan helyes beszédmintákat hallhatnak, amelyeket a későbbiekben, a saját beszédükben is fel tudnak használni. Az óvodában ezt a célt legjobban az anyanyelven íródott irodalmi művek hallgatásával és tanulgatásával érhetjük el. Az irodalmi művek fontos szerepet játszanak az interkulturális és etnikai kapcsolatok formálásában. A népi folklór elemei, a kárpátaljai írók és költők művei segítik a gyermekeket abban, hogy megismerjék Kárpátalja soknemzetiségű kulturális hagyományát.

2.4 A játék helye a toleranciára való nevelésben

A játék a gyermek számára a beszéd-készség fejlesztésének és a tudás elsajátításának a leghatékonyabb módja. A játékok általában valamilyen ismételt folyamatokból állnak, amelyeket szavak kísérnek. A gyerekek könnyen elsajátítják ezeket a kifejezéseket, és megértik a játék tartalmát. Kárpátalja óvodáiban – hogy megtanítsák a gyerekeket az egymással való társalgásra, kommunikációra, a jóindulatú, toleráns és tiszteletteljes viselkedésre – a játékok különböző fajtáit használják fel.

Színpadai játék: feltárják a gyerekek előtt azt a lehetőséget, hogy megmutathassák saját művészi és kreatív képességeiket, művészi ismereteiket, fejlesszék esztétikai ízlésüket stb.

Szerepjáték: valamilyen történetet mutat be, amelyben minden gyermek szerepet játszik, amely hozzájárul ahhoz, hogy könnyen megtanuljon rövid párbeszédet.

Népi játék: fejleszti a gyermekek beszédképességét, hozzájárul a nemzeti világnézet jobb megértéséhez.

Mozgásos játék: fontos és pótolhatatlan eleme az óvodás gyermekek széleskörű nevelésének.

Didaktikai játék: fejleszti a gyermekek megfigyelőképességeit, képzeletét, emlékezetét, gondolkodását, beszédképességét, érzékelésüket, intellektuális készségeiket, lehetőséget ad a megszerzett tudás gyakorlására (Pero, 2015).

Megismertetve a gyermekeket a Kárpátalján élő nemzetiségek népi játékaival, az óvónő arra hívja fel a gyermekek figyelmét, hogy minden népi játékban van egy közös elem. Ez lehet cél, szereplő, zene vagy szöveg. Felhívja a gyermekek figyelmét továbbá arra is, hogy több játék hasonlít tartalmában, de különbözhet csak a nevében, eszközeiben, nemzeti színeiben vagy szöveges kíséretében. A nemzeti kultúra komponense kihat az érzéki (érzelmi) légkör kialakulására, figyelmet kelt és motiválja a játék elsajátítását. A gyerekek nagy odaadással játszanak kárpátaljai ukrán játékokat, mint pl: a „Kurocska” („Tyúkanyó”), „Cimborka” („Barátnő”), „Cintória” (*Kisezerjófű*), „Mák” („Mák”), „U vedmegyá u boru” („A medvénél a fenyvesbe”), „Miselovka” („Egérfogó”) stb.; szlovák játékokat: „Zahrajte mi, muzikanti...” („Játsszátok el nekem, zenészek...”), „Podme na huby do lesa” („Gyerünk az erdőbe gombázni”), „Tancuj, tancuj, vykrucaj, vykrucaj...” („Táncolj, táncolj, forogj...”) stb.; magyar játékokat: „Ég a gyertya, ég...”, „Lánc, lánc, eszterlánc”, „Nyuszi ül a fűben”, „Bújj, bújj, zöld ág” stb. (Reho, 2016).

2.5 A szülők bevonása a gyermekek toleranciára való nevelésébe

A színdarabok előadásában hatékonyan bizonyult a gyermekek szüleinek bevonása. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy bármely családtag részvétele a játékban hozzájárul az információ jobb elsajátításához, a színdarabban hallott nyelv pozitív értékeléséhez, függetlenül attól, hogy milyen nyelvű a színdarab. A színdarabok leggyakrabban ukrán, magyar, szlovák, román nyelven kerülnek előadásra. A nyelvválasztás attól függ, hogy a csoportban milyen a gyermekek

etnikai és nemzeti összetétele. A szülők részvételével előfordul angol nyelvű színdarab előadása is.

Miért hasznos ez a soknyelvű módszer? A gyermekek nagy csodálattal és érdeklődéssel figyelik a színdarabokat. Mivel a színdarab a gyermekek által ismert mese alapján készül el, így nincs szükség fordítására, nem számít, hogy milyen nyelven beszélnek a főszereplők, úgyszólván megértik a tartalmát. Közben pedig hallják az idegen nyelv helyes kiejtését is.

2.6 A zene szerepe, felhasználása a toleranciára való nevelésben

A zene az egyik leghatékonyabb nevelési eszköz. A zene segítségével fejleszthetjük az óvodás gyermek érzelmi/értelmi, erkölcsi, esztétikai és fizikai nevelését. A zene erejével formálhatjuk a gyermek esztétikai ízlését, emberi tulajdonságait is. A zene megtanítja a gyermeket hallgatni, hallani, elképzelni azt, amit hall. Fejleszti a látás és a hallás érzékeit, a szenzoros emlékezetet, az alkotó és az asszociatív gondolkodást.

Kárpátalján az óvodáskorú gyermekek zenei nevelésének egyik fő része a hangszerekkel való megismerkedés. A multikulturális nevelés céljából elsősorban azokkal a hangszerekkel ismertetjük meg a gyermekeket, amelyek elterjedtek környezetükben. Ezzel felhívjuk a figyelmüket a népi hangszerek jellegzetességeire és közös vonásaira, különösképpen azokra a hangszerekre, amelyek jellemzők a Kárpátalján élő összes nemzet kultúrájára, mint például a hegedű, a cimbalom, a dob, a fűzfásíp. Ezzel is közelebb hozzuk egymáshoz a különböző nemzetiségeket, hangsúlyozzuk számukra a közös vonásokat. Ugyanakkor feltétlenül szükségesnek tartjuk megismerniük azokat a hangszereket is, amelyek csak egy adott nemzetre jellemzőek; ilyen például a trombita, a drimba (ukrán, magyarul: köcsögduda, a nádduda) stb. Ezzel kiemeljük a nemzetek egyéniségét, utánozhatatlanságát (Reho, 2016).

Az óvodákban különböző ünnepeket szerveznek, melyekben például figyelembe veszik az évszakokat. A „*Kárpátaljai koszorú*” program szerint az ünnepi forgatókönyvek tartalmába ajánlatos beiktatni a népi folklór elemeit mind állami nyelven, mind pedig a gyermek anyanyelvén, valamint a „szomszédos” nemzet nyelvén is, megismertetve egyúttal a gyermekeket a Kárpátalján élő, különböző nemzetiségekre jellemző kulturális szokásokkal és a nemzeti sajátos hagyományokkal. Ajánlott, hogy a gyermekeket a leghíresebb kulturális és nemzeti ünnepekkel kell csak megismertetni, alapvetően azoknak a nemzetiségeknek a kultúrájával, amelyek itt, Kárpátalján élnek, és amely nemzetek képviselői az adott óvodai csoportba is járnak.

Az óvodai zenei nevelés másik fő eleme a tánc. A tánc különösen hasznos az emberi szervezet számára, mert tánc közben az egész testünk dolgozik. Mikor a gyermek táncol, fejlődik a

koordinációja, a helyes testtartása, mozgásszervi rendszere, erősödnek az izmai.

Kárpátalja óvodáiban az ukrán táncok elemei mellett a Kárpátalján élő nemzeti kisebbségek táncelemeit is oktatják. A gyermekek ügyesen adják át az ukrán *hopák*, a magyar *csárdás* vagy más roma vagy szlovák tánc hangulatát.

A különböző kellékek használata tovább javítja a mozgás és az érzelmi hangulat minőségét. Ennek érdekében például az ukrán táncok előadása során a gyerekek kezébe koszorúkat vagy szalagokat adnak, a magyar táncok során kosárcákat és kancsókat, roma táncoknál pedig csörgőket, dobokat, vállkendőket stb.

A népi zene erősen kötődik a nyelvhez, az esztétikai és népi hagyományokhoz, szokásokhoz, a nemzet lelki kultúrájához. Felhasználva a népi zene elemeit, az óvónő megfelelő légkört tud teremteni a gyermekek számára, hogy mélységében átélhessék és összehasonlítsák a régi és a jelen kor értékeit, tapasztalatait.

3. Összegzés

Összefoglalva tehát biztosan kijelenthetjük, a kárpátaljai óvodákban nagy figyelmet fordítanak a nemzetek közti toleráns együttélés formálására, az óvodás gyermekek érzelmi/értelmi szintjének emelésére, megfelelő helytörténeti, történelmi és kulturális információinak megismertetésére.

Megismertetik az óvodásokat a népi tevékenységekkel, szokásokkal, gyakorlatokkal; fejlesztik a beszédképességüket mind anyanyelvükön, mind az állami és idegen nyelven is. Felhasználva a játék elemeit és a zene nyújtotta lehetőségeket, fejlesztik a gyermekek érzelmi megnyilvánulásait és viselkedését, segítik pozitív viszonyulásukat az etnikai és konfessziós csoportokhoz.

A gyermekek toleranciára való nevelése érdekében a kárpátaljai óvodákban igyekeznek bevonni a szülőket is. A szülők pedig nagy lelkesedéssel vesznek részt a közös ünneplésekben, túrázásokban, színdarabokban és más közös tevékenységekben.

BIBLIOGRÁFIA

- Конвенція про права дитини (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року) [online] http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021 [2017.03.10.]
- Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року [online] <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpatia/> [2017.03.10.]
- Палько Т., Рего Г., Романчак О., за ред.: Араджеоні М. (2016). *Регіональна програма інтегрованого курсу «Культура добросусідства» для дітей дошкільного віку «Український віночок. Закарпаття»* Ужгород: Видавництво ЗПППО.
- Reho A. (2016). Innovatív módszerek a pedagógiai-pszichológiai gyakorlatban Ukrajna európai interációjának tükrében. In: Orosz I.(Ed.) *Вплив музичного виховання на формування духовно-моральної сфери дітей дошкільного віку і на міжкультурну просвіту* (pp. 415–421). Beregszász: Kálvin Nyomda.
- Рего Г.І. (2015). Навчання національних меншин Закарпаття державної мови в дошкільному віці – *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка*, Випуск 131. (Серія: Педагогічні науки). pp.123–127.
- Рего Г.І. (2013). Розвиток мовної особистості дитини дошкільного віку в полікультурному просторі Закарпаття – *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*, 13 (272). pp. 133–141.

РЕНО, HANNA IVANIVNA

MULTICULTURAL EDUCATION AND FORMATION OF ETHNIC TOLERANCE OF CHILDREN
IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF ZAKARPATTIA

Zakarpattia is a multinational land, alongside with each other live Ukrainian, Hungarian, Romanian, Russian, Roma, Slovak, German people and other national minorities; it is what makes this land unique. From the remote times, the issues of national, multicultural, patriotic education, formation of positive, tolerant attitude towards the representatives of different nationalities have been relevant on the territory of the land. At the age of 4 a child shows the first signs of ethnic identity, it is reasonable at this age to start working on formation of ethnic and confessional tolerance.

Our goal is to educate a person, who, preserving the social and cultural identity, aspires to understand other cultures, respects other cultural and ethnic similarities, is able to live in peace and harmony with the representatives of different nationalities, races, beliefs. The experience of multicultural education and tolerant coexistence of preschool-age children in preschool educational establishments of Zakarpattia have been revealed in the publication.